

Юлія Заячук
Львів

УКРАЇНОЗНАВЧА ОСВІТА В КАНАДСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

В статті проаналізовано сучасний стан, специфіку, методологію та перспективи українознавчих дисциплін у канадських університетах на основі аналізу їх особливостей, результатів спостережень автора за процесом навчання та анкетування студентів, що вивчають українознавчі курси в канадських університетах, здійснених у листопаді 2007 року в рамках науково-дослідного проекту, підтриманого Канадським Інститутом Українських Студій.

Ключові слова: *українознавчі курси, освіта, Канада, університети, анкетування, КІУС.*

The point of this article is to analyse a contemporary condition, specificity, methodology and prospectives of Ukrainistic studies in Canadian universities. The analysis done on the basis of their peculiarities, and the results of author's observations of the studying process and pollings of students who take Ukrainistic courses in Canadian universities made in November, 2007 within the framework of research projects supported by the Canadian Institute for Ukrainian Studies.

Key words: *ukrainistic courses, education, Canada, universities, polls, CIUS.*

Початок вищим українознавчим студіям у Канаді як якісно новому рівню в організації рідношкільної освіти українських канадців було покладено в Саскачеванському університеті у 1943 р., коли в результаті практичних зусиль діячів української канадської спільноти та дії різних факторів з'явилася перша на північноамериканському континенті кафедра українознавства і перша можливість вивчати українську мову на університетському рівні. Українознавчі інституції в системі вищої освіти Канади у своєму розвитку пройшли декілька послідовних етапів від поодиноких курсів до розгалуженої системи навчальних програм і науково-дослідних центрів. На загал у різний час ті чи інші курси з україністики пропонувало 18 канадських університетів. На сьогодні різні українознавчі курси (мови, літератури, історії, географії, культури, фольклору, економіки, політології тощо) пропонують університети Альберти, Манітоби, Саскачевану і Торонто.

Мета даної роботи – проаналізувати сучасний стан, методологію та перспективи українознавчих дисциплін у канадських університетах на основі аналізу їх особливостей, результатів власних спостережень автора за процесом навчання та анкетування студентів, що вивчають українознавчі курси в канадських університетах, здійснених у листопаді 2007 року в рамках науково-дослідного проекту, підтриманого Канадським інститутом українських студій. Проект було сфокусовано на дослідженнях україністики в канадських університетах. Він здійснювався у чотирьох університетах, в яких зараз функціонують українознавчі програми та курси, – Манітоському університеті (м. Вінніпег), Саскачеванському університеті (м. Саскатун), Альбертському університеті (м. Едмонтон), Торонтському університеті (м. Торонто).

Крім того, сучасний стан та перспективи українознавчих дисциплін у канадських університетах розглянуто на основі аналізу особливостей Літніх українознавчих курсів, що організовуються канадськими університетами (Манітоським, Альбертським та Саскачеванським) в Україні, та результатів анкетування студентів – слухачів Літніх курсів, здійснених у Львові та Києві протягом 2003 – 2005 років.

Сучасному етапу розвитку вищих українознавчих студій в Канаді характерна, зокрема, перебудова їхніх українознавчих програм. Наприклад, найбільш успішний розвиток українознавчої програми Альбертського університету, який на даний час має найстабільнішу ситуацію з україністики серед університетів Канади, можна перш за все пояснити змістовими нововведеннями.

Прикладами організаційно-дидактичних ініціатив славістичних департаментів є робота над осучасненням методики викладання та над оновленням на вимоги часу українознавчих програм. Так, трактуючи мову як чинник, що постійно змінюється, департамент сучасних мов і культурологічних студій Альбертського університету працює над розробкою нових курсів, які підпорядковуються новим потребам та зацікавленням студентів – з 2001 – 2002 н. р. пропонуються такі нові курси, як україномовний світ, українська мова в контексті, українська мова в медіа та Internet, дитяча література українською мовою, переклад з української на англійську мову тощо. Пристосовуючи свої українознавчі програми до вимог часу, університети Манітоби та Торонто запровадили, зокрема, курси, присвячені українцям в Канаді, аспектам літературного перекладу з української мови, культурі й цивілізації тощо. Спостерігається та-

кож розширення мережі літніх українознавчих курсів в Україні, що впроваджуються Манітобським, Альбертським та Саскачеванським університетами.

Останніми роками в основу реформування своєї українознавчих програм закладається також ідея необхідності знання мови не тільки майбутніми філологами, які спеціалізуються з української мови та літератури, а й представниками інших спеціальностей – медиками, адвокатами, політиками тощо.

У рамках вищих українських студій вивчення українознавчих дисциплін реалізується трьома шляхами: через українознавчі програми спеціалізації, міждисциплінарні програми, а також через елективні українознавчі курси. Виконавши українознавчу чи міждисциплінарну програму спеціалізації, студент має можливість здобути ступінь бакалавра та магістра гуманітарних наук з основною або додатковою спеціалізацією з української мови, літератури, фольклору, слов'янської лінгвістики, а також ступінь доктора філософії. Як елективні українознавчі курси слухають студенти різних спеціальностей, щоб виконати кредитні вимоги гуманітарних і мовних складових своїх навчальних програм, та/або для підвищення середньої оцінки за навчання.

Так, наприклад, сьогоднішня українознавча програма Департаменту германських і слов'янських студій Манітобського університету включає курси української мови початкового, середнього і підвищеного рівнів, курс діалог культур: Росія, Україна і Польща, літературних курсів – українські оповідання та українська поезія. Структура програми міног – курси української мови початкового і середнього рівнів та діалог культур: Росія, Україна і Польща; структура програми мајог – курс української мови підвищеного рівня з літературою, українська література в оригіналі та українська література в перекладі. Курси програми можуть слугувати також для виконання міждисциплінарних програм – таких, як центральні і східноєвропейські студії, я також українська канадська спадщина.

Крім того, українознавча програма Манітобського університету включає українознавчі курси, що пропонуються через Центр українських канадських студій. Її становлять такі курси, як історія України, створення сучасної України, українці в Канаді (історичні курси), історія східного християнства (релігієзнавчий курс), ранне візантійське мистецтво і архітектура (мистецький курс), економіка України (економічний курс), уряд, політика і суспільство України (політологічний курс).

Я спостерігала за організацією навчального процесу на різних українознавчих курсах у канадських університетах і була присутня на навчальних заняттях з української мови початкового, середнього, підвищеного рівня, вступ до української художньої літератури, проведених Іриною Константюк (Манітобський університет), проф. Наталією Пилигіуок, проф. Олегом Ільницьким, Світланою Крис, Романом Івашківим (Альбертський університет) та Іриною Меккей (Саскачеванський університет) з метою безпосереднього практичного знайомства з методикою викладання українознавчих дисциплін, підходами різних викладачів до викладання. Щодо питання змісту вищої українознавчої освіти в Канаді, зазначу перш за все, що у кожному канадському університеті викладання має свої особливості, що залежать, з одного боку, від традицій університету, а з іншого, – від викладача, який розробляє навчальний курс.

Вивчення мовних курсів всіх рівнів ведеться в контексті реальних життєвих ситуацій з акцентуванням основної уваги на живому спілкуванні, тобто розмовному компоненті мови. Значне місце у процесі вивчення мови посідає участь у дискусіях, написання творчих робіт, студентські усні презентації на різні теми, чільне місце серед яких посідають, зокрема, теми, пов'язані з сучасною Україною. Вивченні нової теми, тобто нової лексики відбувається методами діалогу викладача зі студентами з використанням нової лексики у різних конструкціях речень, роботи студентів у парах і мікрогрупах, письмових тренувальних вправ з теми, вправ з перекладу на англійську, усних презентацій на різні теми. Для кращого розуміння сучасної розмовної мови використовуються фільми та відеокліпи. На курсах української мови підвищеного рівня, зокрема курсі «Українська в медіа та Інтернет», що викладається в Альбертському університеті, крім означених методів і прийомів навчання, практикується застосування в навчальному процесі критичних дискусій, творчих журналістських есе, а також використання сучасних статей з популярних українських журналів і газет, живих радіо- й телепрограм, які готуються викладачем і використовуються для вступних дискусій та приносять українські сучасні події в студентську аудиторію, та мультимедійних україномовних джерел, включаючи Інтернет. У сучасних умовах Інтернет використовується не тільки як засіб доставки навчального матеріалу студентам, а й як необмежене джерело різноманітної інформації, яка може бути ефективно використана з навчальною метою.

Крім того, значне місце у забезпеченні навчального процесу за-

ймають обладнані комп'ютерами лінгвістичні кабінети (мовні лабораторії), які використовуються для виконання практичних вправ, мовних тренінгів, прослуховування студентами лекційного матеріалу. Тут можна через комп'ютер виконувати завдання з мови як усні, так і письмові, виконання яких одразу може перевіряти викладач. Викладач може прослідкувати скільки студентів працювало в мовній лабораторії і скільки часу кожен з них працював.

Нова перспективна форма організації навчального процесу вищих українознавчих інституцій Канади, яка поступово набуває популярності і яка стала можливою з набуттям Україною державної незалежності – Літні українознавчі курси канадських університетів в Україні. Першим канадським університетом, який започаткував їх 13 років тому, був Манітобський, останні 6 років курси інтенсивно впроваджує Альбертський університет, а з 2003 р. – і Саскачеванський. Така форма навчання дає можливість вдосконалювати мовні навички через залучення у “живе” україномовне середовище сучасної України, атмосферу української мови та культури.

Спостереження занять, спілкування зі студентами, що вивчають курси української мови різного рівня (від першого до четвертого) у Манітобському, Саскачеванському і Альбертському університетах і їх анкетування, а також анкетування студентів – слухачів Літніх українознавчих курсів канадських університетів в Україні виявили деякі цікаві результати, які допомагають краще зрозуміти причини інтересу і вивчити мотивацію тих студентів, які вивчають курси української мови в сьогднішній Канаді, та загалом оцінити і глибше зрозуміти питання сучасності та перспектив українознавчих студій в канадських університетах.

Цей методологічний підхід у дослідженні було обрано тому, що нам видається, що для того, щоб оцінити і глибше зрозуміти сучасний стан і перспективи розвитку українознавчих студій в канадських університетах, необхідно спочатку вивчити і проаналізувати думки і мотивацію тих студентів, які вивчають українознавчі курси в сьогднішній Канаді. Анкетування виявило деякі цікаві результати, які допомагають краще зрозуміти причини інтересу канадських студентів до вивчення української мови (в даній роботі подаватимуться лише результати анкетування студентів, що вивчають у канадських університетах курси української мови різного рівня).

Найцікавіші результати означеного анкетування узагальнено в таблиці, а їх аналіз запропоновано у даній роботі.

Загалом було проанкетовано 69 студентів у Манітобському, Сас-

качеванському і Альбертському університетах, які вивчають у трьох названих канадських університетах курси української мови першого, другого, третього і четвертого рівня, а також 46 слухачів Літніх українознавчих курсів, організованих Манітобським, Саскачеванським і Альбертським університетами в Україні.

1. Несподіваним результатом анкетування виявилось те, що серед 69 студентів тільки 4,9% визначили своє етнічне походження як канадське (це студенти, що вивчають українську мову першого рівня. Решта ідентифікували себе представниками національностей, пов'язаних з етнічним походженням батьків. Як українське своє етнічне походження визначило 34,1% студентів, що вивчають українську мову першого рівня, 50% студентів, що вивчають українську мову другого рівня менше, 64,3% студентів, що вивчають українську мову третього рівня і 50% студентів, що вивчають українську мову четвертого рівня; змішане українське – ще 46,3%; 40%; 28,6% та 50% відповідно, решта заявили себе представниками інших етнічних груп.

Аналогічними є і результати анкетування слухачів Літніх українознавчих курсів. Серед 15 студентів-слухачів Літніх курсів 2003 року, народжених у Канаді, тільки двоє студентів визначили своє етнічне походження як канадське. Решта ідентифікували себе представниками національностей, пов'язаних з етнічним походженням батьків (як українське своє етнічне походження визначило менше половини слухачів курсів – сім студентів, змішане українське – ще чотири, решта заявили себе представниками інших етнічних груп). Ця тенденція підтвердилася і в наступні роки. Зокрема, у 2004 році, коли значну частину з 23 анкетованих слухачів Літніх курсів, організованих канадськими університетами, становили вже не тільки студенти канадських, а й американських університетів та університетів інших країн. Серед п'яти студентів, що народилися в Канаді, та дванадцяти, що народилися в США, лише по одному студенту визначило своє етнічне походження як канадське та американське відповідно. Натомість із 23 анкетованих того року студентів, десять визначили своє етнічне походження як українське чи українське змішане, одинадцять ідентифікували себе з іншими етносами.

Це, очевидно, свідчить про те, що, не зважаючи на певні асиміляційні впливи у канадському суспільстві, серед молоді – нащадків емігрантів вже у четвертому-п'ятому поколінні зберігається відчуття українського батьківського коріння.

2. Дослідження виявило і складності, які має українська спіль-

нота Канади у збереженні рідної мови. Зокрема, серед 14 студентів, що вивчають перший рівень мови, які визнавали своє етнічне походження як українське, лише один вважає українську рідною мовою (це 2,4%), решта 95,2% визначили рідною мовою англійську. (Серед слухачів Літніх курсів ті ж самі результати: у 2003 році із 7 студентів, які визнавали своє українське етнічне походження, тільки двоє вважали рідною мовою українську, ще троє – українську на рівні з англійською, решта – лише англійську, у 2004 році жоден із студентів, що визначили своє етнічне походження як українське, українську мову рідною не означив).

Разом з тим, відсоток студентів, що вважають українську рідною мовою, суттєво зростає з підвищення рівня курсу української мови. Так, 30% студентів, що вивчають курси української мови другого рівня, визначили своєю рідною мовою українську. Серед студентів, що слухають курси української мови третього рівня, українську рідною вважають уже 35,7%, серед студентів, що слухають курс четвертого рівня, цей відсоток становить 75. Натомість відсоток студентів, що вважають рідною мовою англійську зменшується з підвищенням рівня курсу і становить відповідно 95,2%; 70%; 50%; 25%. Це, очевидно, означає, що ті, що продовжують вивчати мову на вищих і вищих рівнях, – це ті, хто визнає її рідною, бажає зберігати і передавати наступним поколінням.

Окремими рядками в таблиці зазначено що читають і що пишуть студенти українською мовою.

3. Майже половина, 48,9% студентів з курсів мови першого рівня, 40% – другого рівня, 7,1% – третього рівня і 0% – четвертого вперше зіткнулися з українською мовою лише в університеті і почали вивчати її вже як частину своєї університетської навчальної програми. Тут треба сказати, що загалом, на нашу думку, це характерна особливість українських мовних курсів, які пропонують канадські університети – їх можуть слухати студенти, які не мають жодних попередніх знань з української мови. Програми вивчення мови розробляються таким чином, щоб дати можливість охочому, навіть починаючи з “нуля”, але послідовно вивчаючи мовні курси щоразу вищого рівня, протягом трьох-чотирьох років досягнути достатнього ступеня володіння мовою.

4. Щодо питання якою мовою студенти переважно спілкуються вдома. Українською вдома спілкуються лише 4,8% студентів, що вивчають курси української мови першого рівня (як уже було сказано, етнічне походження як українське визначило 34% і ще 46% мішане

українське). Користуються вдома українською мовою 20% студентів, що вивчають курси другого рівня, 35,7% – третього рівня і 50% – четвертого.

На запитання «Чи користуєтеся Ви своїми знаннями української мови у повсякденному житті, як і за яких обставин?» одна з анкетованих слухачів Літніх українознавчих курсів відповіла так: «Я хотіла користуватися українською мовою в Канаді у повсякденному житті, але це не виходить, це не практично».

На загал, студенти користуються українською мовою у повсякденному житті тією чи іншою мірою, головним чином у родині, в церкві, в громаді, спілкуючись з друзями-українцями, а також в класі зі студентами, що також вивчають українську мову і з викладачами української мови. На нашу думку, отримані результати засвідчують, як нелегко зберігати рідну мову в чужомовному етнокультурному середовищі й яку потрібну і непросту роботу зі збереження української мови, культури, традицій виконують вищі українознавчі інституції Канади.

5. Загалом 65,9% анкетованих студентів, що вивчають курси української мови першого рівня, 90% студентів, що вивчають курси другого рівня, 92,9% студентів, що вивчають курси третього і 75% – четвертого рівня зазначили, що беруть участь у житті й діяльності української спільноти Канади.

Виходячи з цього, а також з відповідей студентів на запитання анкети «Чому ви вивчаєте українознавчі курси в університеті», можна зазначити, що мотивацією до вивчення курсів української мови є як бажання виконати мовну складову своєї програми і отримати «мовний» кредит, вивчати різні мови, забезпечити спеціалізацію тієї чи іншої з української мови та літератури, добре викладання мовних курсів, так і визнання свого українського коріння, визначення українського етнічного походження і бажання знати про нього більше, бажання зберегти батьківську мову і культурну спадщину та передати її дітям, покращити свій рівень володіння мовою, вдосконалити мовні навички, поїхати в Україну, де спілкуватися з родиною та друзями українською мовою. Деякі відповіді студентів щодо мотивації вивчати українську мову цитую окремо: «Українська мова – велика частина мого життя в плані культури, історії, політики», «Це є частина того, хто я є і дуже важливо для мене», «Я хочу мати змогу висловити свої думки українською мовою».

Повертаючись до питання про участь студентів у діяльності спільноти, зазначу, що вони більшою мірою (і це збільшується з

підвищенням рівня курсу) активні в українській спільноті, беруть участь у різних заходах, організованих спільнотою, фестивалях, концертах, є членами Спілки української молоді Канади, членами і керівниками українських студентських клубів в університетах, університетських студентських товариств, відвідують танцювальні ансамблі, фольклорні ансамблі, хори тощо.

6. Щодо оцінки своїх знань з історії України, то більшість студентів зазначила, що має середні знання – відповідно 51,3%; 30% і 57,1% зі збільшенням рівня мовного курсу. Дуже добрі знання з історії у 7,2% студентів з курсу української мови початкового рівня, 40% – другого рівня, 35,7% – третього рівня і 100% – четвертого рівня. Щодо читання студентами творів українських письменників, то відсоток студентів, що їх читають українською чи англійською мовою збільшуються з підвищенням рівня курсу – з 9,8% серед студентів, що вивчають курси мови першого рівня, 50% тих, що вивчають курси другого рівня, до 64,3 % тих, що вивчають курси третього рівня і 100% студентів з курсу мови четвертого рівня.

7. Студенти спеціалізуються в університетах не обов'язково в українознавстві, а в різних напрямках – європейські студії, історія України, інформатика, медицина, психологія, бізнес, географія, міжнародні зв'язки, філософія, література, політологія, освіта тощо. Дехто із них планує використати знання української мови для майбутньої науково-дослідної, перекладацької роботи, роботи в архіві чи роботи вчителя у двомовній школі, бізнесових зв'язків з Україною, політичної чи громадської діяльності, роботи в Україні.

8. Особливо слід наголосити на тому, що переважна більшість опитаних студентів, що вивчають курси української мови різного рівня в канадських університетах (серед них і неукраїнського походження) – 95,1% тих, що вивчають курси першого рівня і 100% тих, що вивчають курси інших рівнів – вважають збереження рідної мови українською етнічною спільнотою в умовах сучасного канадського суспільства вкрай необхідним або бажаним. Цей висновок стосується і студентів – слухачів Літніх українознавчих курсів. Переважна більшість (85%) опитаних протягом трьох років слухачів Літніх українознавчих курсів канадських університетів в Україні (серед них й неукраїнського походження) вважають збереження материнської мови українською етнічною спільнотою в умовах сучасного канадського суспільства вкрай необхідним або бажаним. Це, на нашу думку, ще раз доводить необхідність і велике як культурно-освітнє, так і прагматичне значення діяльності вищих укра-

їнознавчих інституцій в Канаді та їх перспективу. Заслужують на увагу і пояснення студентами причин цього. Цитую лише деякі: «Бо це частина нашої спадщини, якщо втратимо українську мову, то втратимо важливу частину української канадської культури», «Канада – це мозаїка, а не плавильний казан», «Сильна діаспора повинна зберігати свою культуру і традиції країни походження, а знання мови – основа збереження цих традицій», «Це чудова мова і ключ до збереження нашої культури в Канаді».

Таким чином, наведені результати наукового дослідження, проведеного на основі власних спостережень ті аналізу даних анкетування студентів, на нашу думку, свідчать про те, що такі студії мають свій попит і є на часі. Вони надають змогу вивчати українську мову різного рівня й інші українознавчі дисципліни, сприяють збереженню рідної мови українською етнічною спільнотою в умовах сучасного канадського суспільства.

Дані дослідження проведено в рамках науково-дослідного проєкту, підтриманого Канадським інститутом українських студій (м. Едмонтон, Канада).